

Το σενάριο

Αντιγόνη Παρούση

Σενάριο, σύμφωνα με το *Λεξικό του Θεάτρου* (Pavis 2006:427), είναι ο ιταλικός όρος που σημαίνει «σκηνικά συμφραζόμενα» και υποδηλώνει τον καμβά ενός έργου της Κομέντια ντελ' Άρτε. Το σενάριο δίνει οδηγίες για την υπόθεση, τη δράση, τον τρόπο υπόκρισης, και τα λάτσι (περιγραφή κυρίως των κωμικών στοιχείων). Ο όρος μεταφέρθηκε και χρησιμοποιείται κυρίως στον κινηματογράφο, και περιλαμβάνει οδηγίες, τεχνικές υποδείξεις, αλλά και το κείμενο των ηθοποιών.

Χρησιμοποιούμε τον όρο «σενάριο» κυρίως για τις παραστάσεις του κουκλοθέατρου που δεν βασίζονται σε ένα ήδη υπάρχον θεατρικό κείμενο. Το λαϊκό παραδοσιακό κουκλοθέατρο είναι πολύ κοντά στη λογική του αυτοσχεδιασμού της Κομέντια ντελ' Άρτε και οι σκηνικές δράσεις δεν στηρίζονται στον λόγο. Όμως, το ρεπερτόριο του κουκλοθέατρου είναι πολύ ευρύτερο και σχεδόν πάντα επεξεργασμένο εν όψει της άμεσης παρουσίασής του. Άλλωστε, συχνά οι σημερινοί κουκλοπαίκτες παρουσιάζουν μια παράσταση που μιλάει για ένα όραμα ή μια πεποίθησή τους και εκφράζεται κυρίως με κίνηση και ήχους που δύσκολα μπορούν να καταγραφούν ως κείμενο. Από αυτή την άποψη, το σενάριο του κουκλοθέατρου μοιάζει περισσότερο με αυτό του κινηματογράφου, σε αντίθεση με το θεατρικό έργο που δίνει έμφαση στο λογοτεχνικό κείμενο και όχι στον άμεσο σκηνικό σχεδιασμό. Γι' αυτό τις περισσότερες φορές οι μαριονετίστες γράφουν οι ίδιοι τα κείμενά τους. Το σενάριο μιας παράστασης κουκλοθέατρου είναι μια «ιστορία» γραμμένη έτσι ώστε να μπορεί να ειπωθεί με εικόνες· να ιδωθεί θεατρικά με ήρωες «αντικείμενα».

Το κείμενο της παράστασης είναι για τη σκηνοθεσία ένα απλό σενάριο, δηλαδή μια πηγή έμπνευσης, ένα υλικό που δεν χρειάζεται να αναπαραχθεί κατά λέξη, αλλά χρησιμοποιείται ως καμβάς για τη θεατρική λειτουργία. Στις σύγχρονες δημιουργίες οι ερμηνευτές συχνά τροποποιούν το σενάριο στις πρόβες, αφού κάθε μορφή που εμψυχώνεται, κάθε στοιχείο της συνολικής εικόνας, επιβάλλει τις απαιτήσεις της στο σύνολο. Το ιδανικό θα ήταν ο σεναριογράφος να δουλεύει και να τροποποιεί το κείμενό του ενώ ταυτόχρονα κατασκευάζονται οι μαριονέτες, τα ντεκόρ, και γίνεται η μουσική και σκηνοθετική επεξεργασία.

Ερέθισμα ή αφορμή

Αφορμή για τη συγγραφή του σεναρίου μπορεί να είναι μια ιδέα, ένας μύθος, ένα βιβλίο, μια εικόνα, ακόμα και ένας ήρωας (μια κούκλα). Με λίγα λόγια, αφορμή για ένα σενάριο μπορεί να γίνει το οτιδήποτε. Το σενάριο καθαυτό δεν έχει αυτόνομη λογοτεχνική ή καλλιτεχνική αξία. Είναι ένα μέσον, ένα είδος γραφής που χρησιμοποιείται σαν οδηγός για την παραγωγή της παράστασης. Το «κουκλοθέατρο» είναι ένα οπτικό μέσο που δραματοποιεί έναν μύθο, δηλαδή μετουσιώνει σε δραματική βάση το θέμα, τη γενική ιδέα του μύθου. Η διάρκεια της παράστασης προσδιορίζει το μέγεθος του σεναρίου. Η αρχική ιδέα διαμορφώνεται με λίγες προτάσεις σε μια περίληψη της ιστορίας. Η διάρθρωση της δραματικής δομής είναι πάντα η ίδια. Αρχή-μέση-τέλος ή δέση-σύγκρουση-λύση. Η αρχή είναι πολύ σημαντική. Το έργο πρέπει να αιχμαλωτίσει τον θεατή από την πρώτη στιγμή και να τον εμπλέξει στην ιστορία.

Τα στοιχεία του μύθου θα πρέπει να είναι εμφανή, ξεκάθαρα. Γι' αυτό τίθεται με σαφήνεια από την αρχή ποιος είναι ο κεντρικός ήρωας, ποιες οι προϋποθέσεις για την εξέλιξη του μύθου και ποια είναι η δραματική κατάσταση.

Η αρχή θέτει σε κίνηση τον μύθο. Παρουσιάζει τον βασικό ήρωα. Δηλώνει το δραματικό υπόβαθρο. Ενεργοποιεί την ατμόσφαιρα. Θέτει το πρόβλημα που οφείλει να ξεπεράσει ο ήρωας. Και προβάλλει τη δραματική ανάγκη του ήρωα.

Κατά κανόνα, στη μέση της ιστορίας τοποθετείται η *σύγκρουση*, η οποία είναι η βάση της δραματικής μορφής. Η βασική αρχή που διέπει το σενάριο είναι η δράση-αντίδραση. Ό,τι κάνει ο ήρωας ή ό,τι του συμβαίνει δεν γίνεται τυχαία από τις πράξεις αυτές θα προκύψει κάτι άλλο που προάγει τη δράση. Απέναντι στις ανάγκες του ήρωα (τι αναζητά, τι θέλει να πετύχει), δημιουργούνται τα εμπόδια στην πορεία για την πραγμάτωσή τους. Η σύγκρουση είναι το αποτέλεσμα της αντιπαράθεσης των εμποδίων στον σκοπό ή τον στόχο του ήρωα.

Το τέλος είναι η *λύση* του μύθου. Μαθαίνουμε τι έχει συμβεί στον ήρωα. Ένα ξεκάθαρο τέλος επιτρέπει την ολοκλήρωση του μύθου. Γι' αυτό και είναι σημαντικό να γνωρίζει ο σεναριογράφος από την αρχή πού θέλει να καταλήξει στο τέλος, έτσι ώστε να μπορεί να κατευθύνει την ιστορία προς τα εκεί (James 1984).

Παράλληλα με το χτίσιμο της ιστορίας, ο σεναριογράφος πλάθει τους ήρωες και εμβαθύνει στους χαρακτήρες τους. Ο ήρωας δεν είναι απλά ένα πρόσωπο που θα πει τα λόγια του. Ο ήρωας είναι το θεμέλιο πάνω στο οποίο χτίζεται το σενάριο, έχει χαρακτήρα που οδηγεί την εξέλιξη της δράσης. Οι ήρωες που δημιουργούνται στο σενάριο πρέπει να εξυπηρετούν την αρχική ιδέα και συναρθρώνονται με τον μύθο, ερμηνεύοντάς τον, ακυρώνοντάς τον ή εκτρέποντάς τον (Field 1986).

Ας υποθέσουμε ότι έχουμε μια πρώτη γραφή σεναρίου που θέλουμε να ανεβάσουμε σε παράσταση. Πρώτη κίνηση είναι το διάγραμμα ροής του σεναρίου με εικόνες (storyboard).

Ελέγχουμε έτσι ότι είναι ξεκάθαρο το θέμα της ιστορίας και η κεντρική ιδέα που διατρέχει το έργο. Το διάγραμμα ροής του σεναρίου επιτρέπει να εντοπίσουμε από την αρχή τις ανάγκες και να επιλέξουμε την κατάλληλη τεχνική, να υποθέσουμε τις σκηνικές ανάγκες, τις αλλαγές των επεισοδίων ακόμα και τις λεπτομέρειες. Μια «ιστορία» μπορεί να ιδωθεί από πολλές πλευρές και να παρουσιαστεί με πολλούς τρόπους (να προκύψουν από αυτήν πολλές διαφορετικές παραστάσεις). Κάθε φορά ο σκηνοθέτης επικεντρώνεται στην ιδέα που θέλει να προβάλλει και επιλέγει από το δραματουργικό υλικό μόνο τα στοιχεία που υποστηρίζουν το θέμα και την ιδέα του. Η κεντρική ιδέα θα πρέπει να υποστηρίζεται και να υπηρετείται από τα γεγονότα της ιστορίας.

Μετά τον καθορισμό του θέματος και της κεντρικής ιδέας, η δραματουργική ανάλυση συνεχίζεται με τον χωρισμό της ιστορίας σε επεισόδια. Κάθε επεισόδιο μπορεί να περιλαμβάνει ένα ή και περισσότερα γεγονότα. Κάθε καινούργιο επεισόδιο αρχίζει με ένα καινούργιο γεγονός. Σε κάθε επεισόδιο δίνεται ένας τίτλος.

Καθορίζουμε το βασικό επεισόδιο της ιστορίας, το οποίο αντιστοιχεί στο κυρίαρχο γεγονός, που ανατρέπει την πορεία (δίνει στην ιστορία άλλη τροπή από την αναμενόμενη). Κάθε επεισόδιο περιέχει μια σύγκρουση ανάμεσα στα πρόσωπα της ιστορίας. Για το κουκλοθέατρο, έχει μεγάλη σημασία ο τρόπος που θα αναδειχθεί η σύγκρουση, ώστε να μην είναι λεκτική αλλά οπτική. Θα πρέπει να βρεθούν σκηνικοί τρόποι παρουσίασής της. Εντοπίζουμε την κορυφαία σύγκρουση, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με την κεντρική ιδέα του έργου

Τα πρόσωπα του έργου

Αναλύεται η προσωπικότητα των ηρώων. Ιεραρχούνται τα χαρακτηριστικά των ηρώων και οι ανάγκες του κάθε ήρωα. Βρίσκουμε το κυρίαρχο χαρακτηριστικό του κάθε ήρωα (αυτό που μπορεί να εμπεριέχει όλα τα υπόλοιπα επιμέρους χαρακτηριστικά). Το κυρίαρχο χαρακτηριστικό είναι ο οδηγός για τον κουκλοπαίκτη, τόσο ως προς την υποκριτική του όσο και ως προς την κατασκευή της κούκλας που θα χρησιμοποιήσει.